

ՃԱՆՏԻՈՒՎ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՌՈՒՍՈՆ

ՃԱՆՏԻՈՒՎԻՆ Ամերիկայի Ռուսոն կոչելը թերեւս տարօրինակ թուի ումանց. այնքան խոշոր տարրերու թիւններ կան երկուքին կեանքին ու գործունէութեան միջև: Ռուսո, զուրկ հիմնական դաստիարակութենէ և ընտանեկան կրթութենէ, ասորեցաւ թափառական կեանք մը, յաճախ ընկերական ու անհատական մոլութեանց անյուսպ հոսանքէն քշուած: Տիուվի մեթոտիք դաստիարակութեամբ անած, ընտանեկան մաքուր միջնուրարի մէջ մեծցած վաստակաւոր մշակ մըն է, որ իր ամբողջ կեանքը վարած է դաստիարակութեան խաղաղ ասպարէզին մէջ: Ռուսո՝ որքան անհանգստ՝ Տիուվի նոյնքան հանգստաբարոյ, Ռուսո որքան զգայալաւոր՝ Տիուվի նոյնքան բանապաշտ:

Սակայն հակառակ այս ակնառու տարբերութեանց, կայ սերտ հանգիստութիւն մը սոյն երկու անհատներու միջև: Քննական հարեւանցի ակնարկ մը Ռուսոի եւ Տիուվի հեղինակութեանց վրայ երեւան կը հանէ բազում նմանութիւններ որոնք աչքի կը զարնեն մասնաւորապէս դաստիարակութեան մարզին մէջ: Ծանօթ լինելով երկու հեղինակներու զրական երկերուն, առանց վարանելու կրնանք յայտարարել, թէ Տիուվի քսաներորդ դարու Ռուսոն է դաստիարակութեան ճիւղին մէջ:

Ծնած 1859ին, Տիուվի իր կրթութիւնը ստացաւ Ամերիկայի մէջ և իր համբաւը

տարածուեցաւ առաջին անգամ երբ Շիքս-հոյի համալսարանին մանկավարժութեան ճիւղին վարիչն էր: Տիուվի խորհման ուսանող մանկավարժական ուսմանց՝ արդ դաստիարակութեան սխալներուն թափանցեց ու նոր դաստիարակութեան սկզբունքները քարոզեց Ամերիկայի մէջ: Լոկ քարոզելով չբաւականացաւ, այլ հիմնեց փորձարկական (experimental) դպրոց մը ուր իր քարոզած վարդապետութիւնները կիրարկեց: Ծառ չանցած՝ Ամերիկայի մանկավարժական դպրոցներու առաջնորդներուն ուշադրութիւնը կեդրոնացաւ Տիուվի դպրոցին վրայ: Այնուհետեւ, Գօլօմպիա համալսարանը, որ մանկավարժութիւնը գիտութեանց մակարդակին բարձրացնելու նախաձեռնարկ եղած էր հիմնելով Թիլքը Գոլէր, ուսուցիչներու համալսարանական բարձրագոյն դպրոցը, Տիուվին և այլ ակադեմիկոս մանկավարժութեան մասնագէտները հրապուրեց ու հաւաքեց իր շրջապատին մէջ. այս կերպով Տիուվի ծառայութեան դաշտը աւելի ընդարձակեցաւ: Տիուվի, Գօլօմպիա համալսարանի փիլիսոփայութեան ու մանկավարժութեան ուսուցչապետ, դաստիարակեց բազմաթիւ ուսուցիչներ, որոնք իր վարդապետութեանց ակնոյեան հանդիսացան Ամերիկայի ամէն անկիւնը: Մասնաւորապէս իր աշակերտներէն Տրք. Քիլփիթրիկ, Սըլէյօ, Րօճըրս և այլն իր գաղափարները տարածեցին: Այնպէս որ այսօր-

ուան օրս Տիւմիի վարդապետութիւնները ծանօթ են և մեծաւ մասամբ կիրառութեան դրուած են ոչ միայն Ամերիկայի, ա՛յլ նաեւ աշխարհի այլ և այլ կողմերը: Դեռ քանի մը տարի առաջ՝ Տիւմի Զինատան ուղեւորեցաւ և չինական դատարանութեան մէջ հիմնական փոփոխութիւններ մտցնել տուաւ: Երկու տարի առաջ, մեքսիքեան կառավարութեան հրաւերով, այցելեց Մեքսիկայի դպրոցներուն և իր վարդապետութիւնները Մեքսիկայի մէջ ալ կիրառութեան դրուեցան: Տարի մ'ը առաջ այցելեց Ռուսիոյ և վերադարձին Պալքանեան երկիրներու ինչպէս նաեւ Թուրքիոյ: Տիւմիի վարդապետները կիրառութեան գլխաւոր աշխատակցին երկիրներուն մէջ եւս:

Պէտք է միանգամ ընդ միշտ յայտարարել թէ Տիւմի իր գաղափարակիրներն ունի աշխարհի բոլոր յառաջագէտ՝ երկիրներուն մէջ: Ու ինքը միշտ ալ յառաջդիմական վարդապետութիւնները քարոզողներու շարքին: Բայց այս մեծահուն Ամերիկացիին հեղինակութիւնն ու ազդեցութիւնը աւելի ծաւալուն հանգամանք մը տալով, հորհրդաւ այն ազդեցիկ գիրքին գոր կը վաշիկեն իր երկիրն ու շրջանակը:

Որո՞նք են Տիւմիի վարդապետութեանց էական կէտերը:

Կարելի չէ այս կարճ յօդուածի սահմանին մէջ ամփոփել Տիւմիի վարդապետութեանց ամբողջութիւնը: Ընդարձակ հասարակ մը կը կարօտի այդօրինակ վերլուծում մը ընել: Հասցիովի բաւականանալով արձանագրել լսել քանի մը ցոյցաւոր գիծեր, որոնք հիմնական սիւները կրնան համարուիլ Տիւմիի վարդապետութեանց:

1. — ԴՊՐՈՅԻՆ ՈՒ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՓՈՈ-ՅԱՐԱՅԵՐՈՒԹԻՒՆԸ. — Տիւմի իր School and Society հասարակ մտանոնի ըրաւ այն արուեստական ու անբնական փոխ-յարաբերութիւնը, որ գոյութիւն ունէր դպրոցի և մարդկային բնակչութեան միջև: Անիկա քննադատեց տիրող հիւանդագին վիճակը գաղափարական և մարդկային մէջ,

որ արդիւնք էր այն անբնական պատնէշին, որ կ'անջատէր դպրոցը մարդկային բնակչութենէն: Կարծես թէ դպրոցը ինքնագոյ հաստատութիւն մը ըլլար և դպրոցի ուսուցիչները մարդկային բնակչութենէն անջատ էակներ ըլլային: Տիւմի ցոյց տուաւ թէ դպրոցը գաղափարական միջոց մըն է, գաղափարականութեան բաւն հաղատակը բնակչային արդիւնաւորութեան հաղատակը անհատներ պատրաստել է: Հետեւաբար դպրոցական ուսումնաքն ու առարկաները պէտք է բոլորն ընկերային պահանջներէ: Դպրոցական ուսանողը պէտք է գաղափարական բնակչային պահանջներու և պէտքերու ծառայելով:

2. — ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԲՈՒՆ ՆԸՊԱՏԱԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՅԼ ԱՊՐԻԷ: Հին դպրոցի մէջ տիրող փիլիսոփայութիւնը այն էր որ մանուկը պէտք է պատրաստուի ապագային՝ մարդկային բնակչութեան մէջ իր գիրքը գրաւելու համար: Տիւմի՝ շտապովեց այն սկզբունքը թէ մանուկը պէտք է իր դպրոցական օրերէն սկսեալ մասնակցի բնակչային ծառայութեան կեանքին և այս անմիջական մասնակցութիւնը իր կարգին զայն աւելի տաակ պիտի դարձնէ արագաւ ծառայութեան: Գաղափարականութիւնը կեանքն իսկ է, կեանքը գործունէութիւններէ կը բաղկանայ, և ուսանողը գործելով, ու սորվիլ ընելով, ահա՛ այս է փիլիսոփայութիւնը գոր Տիւմի հոշակեց: Արդիւնքը: Դպրոցներ սկսան մի առ մի ծրարել ու մէկ կտրմ գնել կարգ մը աւանդական ուսումներ, և գործնական առօրեայ կեանքի հետ սերտ աղբրս ունեցող ուսումնները առաջնութիւն շահիլ սկսան: Անիկա ամենեւին չի նշանակել թէ կարգ մը մշակութային ու գեղարուեստական ուսումները գործնական (utilitarian) ուսմանց ստորագատեցան: Այլ կարգ մը հինէն մնացած բնագոյնական ուսումները տեղի տուին արդիական ուսմանց: Տիւմի գեղարուեստի ու գրական ուսումներու այնքան կարեւորութիւն կ'ընծայէ որքան գործնական արհեստներու, անոր համար ամէն ուսում

բարձր արժէք ունի, եթէ կեանքի ո եւ է մէկ պահանջը կը լրացնէ: Իր հեղինակութիւնները ցոյց կուտան թէ Տիւզիլի ոչ միայն խորիմաց փիլիսոփայ մըն է, այլ վարպետ արուեստագէտ մը:

3. — ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՎԱՆՃԱՆԸ ԱՃՈՒՄ Է ԵՒ ԱՃՈՒՄԸ ՎԱՆՃԱՆ ԶՈՒՆԻ: Տիւզիլի վարդապետութեանց ամենէն հիմնական կէտը աս է: Յարաւել աճիլ, բանիմացօրէն փորձառութիւն տաճալ և գիտութեան տիրանալ՝ դաստիարակութիւն է: Այն ուսեալ անհատը որ քոչճական վիսյական մը իր դարակին մէջ պահելով ինքզինք ուսումնական կը կարծէ, չարաչար կը սխալի եթէ իր ուսումը կանգ առած է գալլոցը ձգելէն ի վեր: Այն անձը, որ միշտ նորանոր հարցերու լուծման հետամուտ է և ամէն օր իր մտքի հսրիզներ կ'ընդարձակէ նոր ճշմարտութիւններ սրնելով, և այս ինքնագարգացման աշխատանքի մէջ դուռ ու դարար չունի, անիկա ուսանող է բառին իսկական առումով: Տիւզիլի մեծ արժէք կ'ընծայէ բանիմաց փորձառութեանց: Փորձառութիւնը գալլոց մըն է՝ պայմանաւ որ առիկա ճամբայ բանայ աւելի լայն փորձառութիւններ ձեռք բերելու: Եւ հարկ է որ այս բոլորին մէջ միաքը միշտ քննէ, վերլուծէ, բազդատէ, եզրակացութեան յանգի և փորձի ենթարկէ ձեռք բերուած եզրակացութիւնը: Այնքան է թէ խորհիլ էական պայման մըն է այս կարգի փորձառութեանց տիրանալու համար:

4. — Փորձառութիւնը ձեռք կը բերուի փորձելով ու նորէն փորձելով բանականութեան լոյսին տակ: Ուսումը ձեռք կը բերուի ընելով ու կատարելով: Քերականութեան օրէնքները Տէր թագիկեան մեթոտով դոց ընելով ո եւ է մէկը լեզու չի կրնար սորվիլ, և ո՛չ ալ ճարտասանութեան կանոնները մտքի մէջ կրկնելով ո եւ է անձ ճարտասան կրնայ ըլլալ: Հարկ է փորձել և ընել, Գրել սորվելու համար՝ պէտք է գրել, ճարտասան ըլլալու համար՝ պէտք է ճարտասանել, գիտութիւն ձեռք բերելու համար՝

պէտք է գիտնալու հետամուտ ըլլալ գործ, նախն կերպով:

Դաստիարակութեան արդի մեթոտները փոխուած են ոչ միայն Ամերիկայի, այլ նաեւ աշխարհի բոլոր երկիրներուն մէջ: Այս փոփոխութեանց ներմուծումին մէջ Տիւզիլի վարդապետութիւնները մեծ բաժին ունին: Զոր օրինակ, project method, socialized recitation, civic projects և այլն ուղղակի Տիւզիլի ազդեցութեան տակ կիրարկուիլ սկսան Մամերիկայի գալլոցներուն մէջ: Այս մեթոտները որդեգրուիլ սկսած են զանազան երկիրներու մէջ ալ: Մեր Հայկական Հանրապետութեան մէջ, ուր դաստիարակութիւնը առաջնակարգ գիւրքի վրայ կը գնաուի, project methodը վերջերս որդեգրուած է, ինչպէս ժողովրդային Լուսաւորութեան մէջ կը կարգանք:

5. — Տիւզիլի կը ջատագովէ աշակերտին ձեռքը տալ բնական առարկաներ, այնպէս ինչպէս տաճնը կը գտնուին բնութեան մէջ, որպէսզի անիկա քննէ, ուսումնասիրէ, փորձէ ու կիրարկէ զանոնք: Հին գալլոցին մէջ աշակերտը այդ առարկաներուն մասին ճանաչէր ու նկարագրութիւններ կը կարգար միայն, հետեւաբար տաճնց մասին իր գիտութիւնը գրքունակ ու օգային հանդամանք մը ունէր: Այս կէտին մէջ Տիւզիլի Ռուսօի վարդապետութեանց բուն ջատագով մըն է: Շնորհիւ Տիւզիլի ազդեցութեան, տակէ գրեթէ երկրասանակ մը տարիներ առաջ Ամերիկայի մանկապարտէզները, որոնք ժամանակին Ֆրէօպէլեան եան սխալմով հիմնուած էին, փոփոխութեան ենթարկուեցան: Մանկապարտէզի մանկիչներուն ձեռքը փոխանակ Ֆրէօպէլեան արհեստական առարկաներ ու իտղալիքներ տալու, սկսան տալ կեանքի իրական առարկաներ և զբաղումներ: Մանկապարտէզի աղջիկներ սկսան իրենց պուրիկներուն համար իրական զգեստներ ձեւել ու կարել, օրօրոցներ, մանճակալներ ու անակներ շինել և այս գործողութեանց միջոցին սորվիլ շատ մը կաշիւոր և կեանքի հետ կապ ունեցող բաներ:

6. — Տիտլի, որպէս փելիստիայ, իր
ուշագրութեան առարկայ բրած է արգի
լնկերութեան կացութիւնը և սամկալարա-
կան աղատ կարգ ու սարքերու ջերմ ջա-
տագով մըն է: Դպրոցն ու դաստիարակու-
թիւնը սղարտին մարդկային ընկերութեան
կենցաղը բարեկաւել, իւրաքանչիւր անհատի
ինքնազարգացման ու ինքնարտայայտման
առիթ ու միջոց ընծայել, մէկ խօսքով,
ամէն անձի երջանկութեան նպաստել: Եր-
ջանկութիւնը ձեռք կը բերուի միաբն ընդ-
լայնելով, մարմինը զարգացնելով, ընկե-
րութեան օգտին ծառայելով, և անելով,
անդադար անելով, անվերջօրէն անելով:
Փրոֆ. ԳԷՈՐԳ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

ՄՈՒԵԽԻՆԴ

Սրնաբն մօտ բուսած տունի մ'ե անարմատ,
Յայգին կուրծին մըխուած դաշոյն բուսածէ, —
Սակայն բոյրն իր, կախարգ գինի վարդամատ,
Թափե՛, Սասն'ն, սրբիս՝ աղս'ն փու կուծեղ...:

Գիտերն ի բուն պիտի խրմեմ այս գինին,
Անհուն մարդուն արփի'ն կարմիր ու բարի.
Մինչեւ մարման անկարեկիր անկողնին
Արեւոտի՛ ու շիրմիս պէս լուս բերելի:

Բայց, կը սոսկամ գիտեալոյս ծաղիկին
Մուրին վրայ գրծուած ներմակ հասակէն.
Կին մ'ե կարծես, որ սրտփանձով մօլեգին
Կը մերկանայ... մագերն հիւսկէն առ հիւսկէն:

Անոր զինովն եմ մօլեխանձ ու անսանձ.
Իբր հեռաժառ մոմ մ'ըլլայի կիսահայ,
Կ'արխնեմ բո՛գ ծաղիկն՝ աղջի՛կ կուսագանց,
Ու, կէ՛ս գիտեր, կ'ուզեմ պարել ու խնդալ...:

Այլ, բարձիս սակ ամեն վայրկեան կ'անի ան,
Սիրն իր բրգգին մ'ե միջոտի խօլարեալ,
Ու կը մըխուի բոցեղ գանկիս անպաշտան,
Աննինջ ուղե'ղբս լափելին առ սակալ:

Անկողնինս մէջ անդունդ մ'եմ անլուսին,
Լանջիս բուսած տունկն այդ մօլի ու լեղի.
Օ՛, բող այսպէս գինին ու մեղքը հոտին
Հրակեղ շուրթիս ու ծաղիկիս կասողի...

ԳԻՇԵՐ

Արեւ խրմալ տարօրինակ զինով, ե՛ս,
Դուխս հիմա բարձին վրայ գիտերին,
Չեմ կրնար, չեմ գիտեր ի՛նչպէս ծրագումես
Չեմ սարսափիր՝ իբրեւ ծովէ մը խորին:

Լայսի երբեմն ի՛նչ խօլ պար եր, Տե՛ր Ասուած,
Դրանս առջեւ գերդ ծառ սօսափ առ սօսափ.
Այժմ ինչո՛ւ իմ փախչող շուֆով փաթարուած՝
Կը պաղատիմ աշխարհէն ա՛փ մը մըրած:

Երբեմն ի՛նչ եր որ նակասն այս տաղերուն
Ոսկիներով կը պըննէի, հարսի պէս,
Եւ քնդ առաջ անոնց, փեսայ նրկաւուն,
Կ'երբայի ես տալով, ջահով լուսագէս:

Մեր բոցարծարծ պատրոյզի պէս կ'այրէի
Սիրս մուրին՝ զիւղակիս ջինջ բարձունքէն,
Եւ ակնարկիս փայլակէն, — ա՛յք երէի,
Դող կուսայի վերն աստղերուն, ապաքէն:

Ու սերս մեղր հրահոսան՝ ե՛ս շրքունի,
Կը բաշխէի զայն բաս առ բաս խեղներուն,
Սիրսս ծրնդա՛յ սրգայ ու տո՛ւնս կոչունի՛
Կինէ կին բա՛ն կ'երբայի՛ ծի՛ւ մօլորուն...:

Յայգին վրայ նակասն հիմա կ'արխինի
Մըսածումիս դաշոյններէն անողոք,
Սերն արեւուն մէջ լացող ծով՝ ծա՛յր չունի.
Ու այրումիս կը մօտեցայ ա՛յ ո՛չ ոք:

Դիտեմ, այսպէս պիտի վառիմ մինչեւ այդ,
Խառարն ինձի, ես խառարն կարեկից.
Ա՛խ, սեփական հրդեհումն ի՛նչ սեգ հրմայ՝
Չարչարանիլ մօր անհունին մէջ անգիծ:

Եւ դեռ մինչեւ այդ պիտի ես քաղասեմ
Բաժակիս հեռ ու մատնիս մոխրաբոյր,
Պիտի բզգամ դեռ մօսս աշխարհն այս նրսեմ, —
Մուրացիկ որ կը մուրայ սիրսս փքուր...:

Պիտի յոյսին քաղասեմ խոնջ երազով,
Թերեւս հրկող ձեռք մ'իւր դալս'նը բարի
Բաժակիս մէջ բալիւ, անեղ գիրքիս փով,
Ու յոյսի այդ եջէն հրդեհս մարի...:

ԱՀԱՐՈՆ